

УДК 378.14+373.31

КАЗАНЖИ І. В.

м. Миколаїв, Україна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ГУМАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОСТОРУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті уточнено базові поняття процесу гуманізації професійної підготовки майбутніх учителів. Визначено специфіку гуманізації виховного простору в початковій ланці освіти. Виокремлено сучасні підходи до підвищення ефективності підготовки вчителів початкових класів до гуманізації педагогічного процесу.

Ключові слова: гуманізація, гуманітаризація, виховний простір початкової школи, гуманізація педагогічного процесу, гуманістична спрямованість діяльності майбутнього вчителя початкових класів.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На початку ХХІ століття гуманістичні та демократичні тенденції розвитку українського суспільства, об'єктивне зростання ролі його моральних зasad зумовили суттєві зміни освітніх пріоритетів і цінностей. Звільнення школи від авторитаризму, здійснення гуманістично спрямованого підходу до дитини висувають нові вимоги до професійної підготовки вчителя-гуманіста. У зв'язку з цим доцільно підкреслити, що успішність реалізації гуманізації освіти неможлива без створення збагачуючого виховного середовища в сучасній школі, яке залежить від того, на які цінності зорієнтовані випускники педагогічних навчальних заходів, наскільки вони озброєні гуманістичними методиками та технологіями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Сутність означеної проблеми була розглянута багатьма науковцями, орієнтирами досліджень стали традиції гуманізму світової педагогічної думки (Я. А. Коменський, Й.-Г. Песталоцці, Г. С. Сковорода, К. Д. Ушинський, С. Русова, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський та ін.). З точки зору загальнонаукової методології гуманізації педагогічного процесу важливими є праці І. А. Зязюна, В. Г. Кременя, В. С. Лутая, Л. В. Максимова, В. О. Огнев'юка та ін., у яких розглядаються філософські засади реалізації людиною власного гуманістичного потенціалу та сучасних світоглядних орієнтацій.

Проблемам сутності гуманізації та її реалізації в освітньому процесі присвячено наукові праці багатьох педагогів: Ш.О. Амонашвілі, Є.С. Барбіної, В. О. Білоусової, А. М. Бойко, О. І. Вишневського, С. У. Гончаренка, М. Б. Євтуха, А. О. Кияновського, М. Ю. Красовицького, Ю. І. Мальованого, В. С. Піkel'ної, О. Я. Савченко, В. А. Семиденко, О. В. Сухомлинської, Л. О. Хомич та ін.

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження є визначення ролі і місця гуманіза-

ції в особистісній підготовці майбутніх учителів початкових класів до виховної роботи, окреслення основних шляхів формування готовності майбутніх учителів до гуманізації виховного простору початкової ланки освіти.

Виклад основного матеріалу. У вищому навчальному закладі відбувається процес залучення молоді до загальнолюдських моральних та естетичних цінностей, таких як добро, краса, істина, любов, гармонія, духовність. Гуманістичний напрямок у розв'язанні глобальних проблем вищої освіти передбачає передусім виховання гуманістичного типу особистості студента, орієнтованого на творче перетворення соціальної дійсності і саморозвиток. Найважливішим критерієм гуманізації вищої освіти стають не стільки набуті знання, уміння та навички, скільки усвідомлення й прийняття кожним студентом гуманістичних ідеалів, прагнення до постійного самовдосконалення.

Гуманістична спрямованість виховного процесу в інституті педагогічної освіти пов'язана з формуванням творчої активності майбутнього педагога початкової школи, здібності до свідомої діяльності за законами добра і краси. Духовна культура вчителя відбиває здатність його до грамотного, вільного і повного сприйняття та аналізу різноманітних явищ реальної дійсності, умінні адекватно оцінювати й класифікувати її, а головне – будувати педагогічну діяльність відповідно до соціально значущих норм людяності і краси.

Глибокі знання, високодуховна ерудиція стимулюють виникнення різnobічних інтересів у вихованців, а наявність естетичних почуттів допомагає вчителеві не лише зрозуміти, а й відчути переживання учнів, розібратися у внутрішніх мотивах поведінки дітей, піднятись у ставленні до учнів на рівень «розумних почуттів» [2].

У цьому контексті орієнтиром для педагогів та батьків можуть слугувати такі роздуми вче-

ного Л. Вигоцького : «Чомусь у нашему суспільстві склався однобокий погляд на людську особистість, і чомусь усі розуміють обдарованість і талановитість лише стосовно інтелекту. Але можна не лише талановито мислити, а й талановито почувати... Любов може стати таким самим талантом, і навіть геніальністю, як і відкриття диференційного обчислення. І там, і тут людська поведінка набуває виняткових і грандіозних форм.» [2]

Смислом виховання є вирішення гуманітарних завдань. Виховання повинно залисти особистість до мови людської культури; повинно допомогти усвідомити дійсність як «світ людини», як взаємодію людей. Вирішуючи гуманітарні завдання, виховання підводить особистість до усвідомлення своєї унікальності. Виховання – це формування особистості як творця свого життя і своєї долі. Воно готує людину до суб'єктивної діяльності. Гуманістичне виховання особистості передбачає формування здібності до саморозвитку, культивування імпульсу до само-вдосконалення.

Як зазначає О. Я. Савченко, гуманізація – це олюднення виховних відносин, визнання цінності дитини як особистості, її прав на волю, щастя, соціальний захист як людини, розвиток і вияв його здібностей, індивідуальності. Людинознавча природа вчительської праці, її різнобічність і не завжди передбачуваність зумовлюють особливу роль **особистих якостей учителя**. Без любові до дітей не може бути справжнього вчителя. «Спершу люблю, а потім навчаю». [5]

На думку О. В. Вишневського, гуманізація особистості – це передусім самогуманізація, аспект і результат власної діяльності. Дитина описується у фокусі нашої уваги. Ця обставина змушує вчителя подивитися на учня з іншого боку, зокрема, заглибитись у внутрішній світ кожної дитини як у світ унікальний, уважно ставитися до її запитів, орієнтацій, умов життя тощо. Могутнім засобом гуманістичного виховання є стосунки між людьми – в школі і поза нею. Взаємини в школі піддаються педагогічному контролю, а тому вимоги до них особливі. Важливое значення має загальний стиль життя, який склався у школі чи в окремому класі і який задається найперше керівництвом школи і самим учителем.

Учений зазначає, що добре та людяні стосунки засвоюються дитиною як норма життя. Словами Т. Г. Шевченка «Раз добром нагріте серце вік не прохолоне» вказують на одвічний закон гуманістичного виховання: атмосфера добра формує добру людину, авторитарність і жорсткість – сприяють розвитку мізантропічних рис у

її характері, бо немає в раба вищого прагнення, ніж стати деспотом. [3]

Гуманізація освіти передбачає гуманізацію змісту навчання шляхом збільшення частки таких предметів, котрі репрезентують людину. Такі заходи спрямовані на пріоритетність розвитку душі дитини, становлення людяної людини, а відтак і фахівця. Крізь призму гуманізму оцінюється і зміст та призначення усіх наук, включаючи природничі та фізико-математичні, їх завдання – служити людині, а не цілям, далеким від їх потреб. Добрим спеціалістом є лише той педагог, у якого високо розвинуті духовні якості – прагнення до добра, краси, правди тощо.

Серед актуальних завдань формування гуманності, моральності, духовної культури майбутніх учителів початкових класів сьогодні можна вважати такі: необхідність використання духовно-культурного потенціалу різноманітних навчальних дисциплін; раціональне використання різноманітних форм навчально-виховного процесу в духовно-культурній освіті студентів; необхідність фахультативного вивчення курсів теорії культури і естетики; розвиток у студентів культурно-естетичних потреб; використання виховних резервів національної культури і мистецтва. Духовно-культурну підготовку студентів можна розглядати як умову розвитку їх професійно-педагогічної творчості, умову формування інтелігентності. Істинна інтелігентність відзначається не рівнем одержаної освіти, не характером професійної підготовки, а ціннісними орієнтаціями особистості.

Одним із важливих завдань гуманного виховання майбутніх учителів є формування моральної активності студентів. Гуманно-моральна активність має різні форми прояву: спонукає до систематичного спілкування з прекрасним, високоморальним; прагнення відстоювати свої морально-етичні погляди; здібність діяти на основі принципів моралі і людяності. Духовно-моральна активність у навчальному процесі досягається добором змісту моральної освіти, евристичними методами навчання, емпатією, емоційністю, вільним вибором окремих гуманітарних дисциплін. Засобами включення студентів у процес пошуку морально-етичних знань виступають проблемні питання на лекціях, система самостійних робіт з питань історії і теорії всесвітньої та національної культури, гуманістичного виховання, дослідницькі завдання в навчальній та позааудиторній діяльності студентів.

Розвиток творчого потенціалу майбутніх учителів – суть і мета гуманного виховання. Моральна свідомість не тільки віddзеркалює етич-

ні боки життя, вона формує в особистості стійку потребу у творчості. Творчість – форма самоутвердження людини, його самодіяльності і саморозвитку. Творча діяльність за своєю сутністю духовна, тому що в процесі її осягається гармонія світу, його краса. Виховання творчості – це розвиток самостійності, активності особистості, уміння діалектично мислити і діяти співвідносно з ідеалами.

На думку І. Беха, у вихованні в особистості гуманних цінностей істотним є відношення, яке складається між спонукою за емоційним переживанням і об'єктом цього переживання. Завдання педагога – спрямовувати методичну роботу на формування у вихованця суб'єктивної значущості самої моральної вимоги, яка поєднується у внутрішньому плані з узагальненим завданням про об'єкт емоційного переживання. Тоді, наприклад, милосердя й характеризуватиме моральність особистості. Морально-духовне виховання неможливе без відповідного ідеалу, за яким твориться модель особистості. Досягнення такої моделі вимагає від особистості спрямованої роботи над собою, подолання внутрішнього опору, який буває доволі сильним. Тому особистість має максимально активізувати всі свої внутрішні резерви, спрямувати їх у практичне русло. Тільки за цієї умови вона зможе виховати в собі орієнтир до постійного морально-духовного піднесення [1].

Гуманно-творчий потенціал студентів формується найбільш ефективно при систематичному зануренні у спілкування, у процесі самостійної художньої творчості. Духовно нерозвинений індивідуум сильно програє як сила творча, для нього характерний формально-догматичний тип інтелекту, що свідчить про недостатній розвиток уяви, творчих здібностей, творчого сприймання дійсності.

Творчий процес – важливий засіб самопізнання, тому що все, що створено людиною, наділено конкретною людською суб'єктивністю. Продукт творчості знаходиться у прямій залежності від багатства культури, а також ступеня і якості його вираження. Без цього не може бути творчості. Тому для того, щоб формувати творчу особистість, духовно окрілену особистість майбутнього вчителя треба намагатись дати їй можливість вільно виражати свою творчу індивідуальність.

Ж. Маценко зазначає, що гуманість є складним гармонійним поєднанням певних психічних та особистісних якостей людини і визначає такі складові вияву духовності: потребово-ціннісний компонент, що містить духовні потреби та духовні ціннісні орієнтації; пізнавально-інтелекту-

альний компонент, який представлений такими особливостями розумової сфери, як спостережливість, допитливість, глибина, самостійність, критичність мислення; вольовий компонент духовності (цілеспрямованість, наполегливість, самовладання, саморегуляція); учинково-діяльнісний компонент духовності – здійснення духовного саморозвитку і духовної діяльності; гуманістичний компонент духовності – ставлення людини до будь-якої форми життя як вищої цінності; естетичний компонент духовності – прагнення людини до краси [4].

Зазначені складові гуманізації можна розглядати як психологічні орієнтири у процесі начально-виховного процесу інституту педагогічної освіти. Їх цілеспрямоване формування є одним із завдань гуманного розвитку особистості. Шляхи підготовки майбутніх учителів початкових класів до гуманізації виховного простору початкової школи дуже різноманітні. Викладачами інституту педагогічної освіти Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського віддається перевага тим, за допомогою яких в основному відбувається формування моральних та естетичних поглядів і переконань студентів, гармонійної картини світу, гуманного ставлення до дійсності:

- створення гуманно-моральних ситуацій, що вимагають особистої оцінки (обговорення одержаних вражень в обстановці довірливої бесіди, вільного вираження особистих оцінок);
- накопичення морально-етичного досвіду (духовно-культурний досвід складається в процесі вивчення усіх навчальних дисциплін в інституті педагогічної освіти; світоглядне значення має засвоєння таких понять, як «прекрасне», «високоморальне», «високопрядне», «благородне», «духовне» тощо);
- включення студентів в творчо-художню діяльність в рамках благодійної програми «Твори добро» (збір коштів та іграшок для онкохворих дітей, культурні програми для Будинку дитини, Будинку людей похилого віку);
- введення естетичних елементів в організацію навчально-виховного процесу (оздоблення студентських аудиторій, організація виставок творчих робіт студентів);
- виховання моральних почуттів (в почуттях людини відзеркалюється розвиток людини, і чим вища його моральна вихованість, тим вищий ступінь сформованості духовно-моральних почуттів);
- формування морального ідеалу (сформованість морального ідеалу є показником результативності духовного розвитку особистості).

Викладачі інституту педагогічної освіти, які творчо поєднують процес навчання і виховання

на лекціях, практичних заняттях і в позааудиторний час (кураторська робота, діяльність науково-творчих гуртків, проблемних груп), програмуючи весь комплекс навчальних і наукових виховних завдань в системі різноманітних видів діяльності студентів, домагаються використання всіх навчальних дисциплін для формування високоморальних почуттів та духовних цінностей майбутніх педагогів.

Результативність гуманного виховання перевбуває у прямій залежності від умов, в яких студенти змогли б осiąгнути специфіку виховних ситуацій, типових для шкільної практики, навчилися б знаходити правильні рішення, не допускати педагогічних помилок і прорахунків. Великі можливості в цьому плані має змістовна позааудиторна виховна робота. Позааудиторна робота розглядається як сукупність виховних заходів духовної спрямованості, які проводяться на кафедрі, в інституті, в університеті на основі студентського самоврядування, активності й самостійності студентів при керівній ролі студенського активу і вчасній допомозі викладачів.

Висновки висвітленого дослідження. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до гуманізації виховного простору початкової школи є однією з актуальних проблем, що потребує вирішення в сучасних умовах. Тому найбільш вагомим є не стільки розвиток та зміна усталених теоретичних положень гуманізації педагогічної діяльності вчителів, скільки підвищення якості практичного втілення феномену гуманізації в початкових класах на основі творчого застосування теоретичних уявлень.

Література

- Бех І. Д. Духовний розвиток особистості: поступ у незвидане // Психологія і педагогіка. — 2007. — № 1 (54).
- Выготский Л. С. Психология искусства. — М.: Педагогика, 1987. — 86 с.
- Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посіб. — 3-те вид., доопрац. і доп. — К.: Знання, 2008. — 566 с.
- Маценко Ж. Духовність як феномен психології // Психологія внутрішнього світу. — К.: Редакція загальнопедагогічних газет, 2003. — 128 с.
- Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів та методистів початкового навчання/ О.Я. Савченко. — К.: Богданова А.М., 2009. — 226 с.

КАЗАНЖИ И. В.

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ГУМАНИЗАЦИИ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

В статье уточнены базовые понятия процесса гуманизации профессиональной подготовки будущих учителей, определена специфика гуманизации воспитательной среды в начальном звене образования. Выделены современные подходы к повышению эффективности подготовки учителей начальных классов к гуманизации педагогического процесса.

Ключевые слова: гуманизация, гуманитаризация, воспитательная среда начальной школы, гуманизация педагогического процесса, гуманистическая направленность деятельности будущего учителя начальных классов.

KAZANZHY I. V.

PREPARATION OF THE FUTURE TEACHERS TO THE HUMANIZATION OF THE ELEMENTARY SCHOOL'S EDUCATIONAL SPACE

Basic concepts of humanization process of future teachers' professional training are specified in the article. Specificity of educational space's humanization in the first level of education is determined. Modern approaches to the increase of effectiveness of elementary school teachers' training to the humanization of educational process are separated. The experience of educational institution's teachers' work in the future teachers' preparation to the educational space's humanization of the elementary school is described.

Keywords: humanization, humanitarization, elementary school's educational space, humanization of educational process, humanistic orientation of the elementary classes' future teachers' activity.